३०

इ. वि. का. राजवाडे संशोधन मंडळ धुळें.

—: हस्त लिखित ग्रंथ संग्रह :—

ग्रंथ क्रमांक ६९। ब ३० (८८९)

ग्रंथ नाम नागपूरकर भोसल्यांची बखर

विषय म० गद्य

" Joint project of the Rajwade Sanshodhan Mandal, Dhule and the Yashwantrao Chavan Pratishthan, Mumbai."

(1)

9

श्रीमंत कैलासवासी रघोजी भोंसले सेनासाहेब सुभा यांचें देहावसान
सन १२२५ चे साली फालगुन व॥ ९ रोज शुक्रवारी जाल्या दिवसापूर्वीं अधीक
मासापासून शरीर प्रकृत दिवसेंदिवस सेनासाहेबांची नादुरुस्त. मुधाजी भोंस
ले बिन व्यंकोजी भोंसले सेनाधुरंधर यांनी आणी सेनासाहेबांचा लोभ विशेष
श्रीमंत श्रीच्छेयांत जाला सबब मुधोजी भोसले व सेनासाहेब
सेनाधुरंधराचा काल श्रीच्छेयांत जाला सबब मुधोजी भोसले व सेनासाहेब
यांचा तेथून आण्याचा उद्योग करून राजश्री नागपुरांस आणून यांजकडे
ल चंद्रपूर संस्थानास आऊन आपण जातीनें किल्लाबाहेर न फिरता राहून
चौ व साहुत व जागा त्याचे जिम्मेस करून यांजा राजपाशीं कारपरदाज धुरंध
[illegible] जोमातीक चागले लोक नेमून देऊन. मुधोजी भोसले आपास
[illegible] आपासाहेबास आपले जवळ
हेब यांजजवळ [illegible] मसे घेऊन नागपुरास येऊन [illegible] घोडे हत्ती वगैरे चांगली वस्तु जीनदे
घेऊन बसावें व त्यांणी ही लेकुरपणानें [illegible] देतजाती वस्त्रे द
ण्याजोगी असेल ती मागावी त्याची यास खातर आणून [illegible] आपासाहेबास द्यावी अस
जीने वगैरे उमदी वस्त घेताती असतां मजल्याच धुकधुक म[illegible] निहुबेल निरखिया
हुकूम दिसून चागला वस्त्रांत [illegible] मामन भट वगैरे [illegible] प्रकार नमुद वर्तणूक
धनाढ्य कथाला आदिकरून आपासाहेबांकडून करचून हा[illegible] काळ लोभाची हें
अमर्याद होऊ लागले हे सेनासाहेबास पाहोन मनांत क[illegible] स्य द्वाराही बोल
मजोन वडिलपणें सांगणें शिकवणें असतां हें जाहले व म[illegible] आपासाहेबांनी
चिलें असे असतां [illegible] कडेस एक व सेनास
[illegible] छेदजाउन ति[illegible] णता आणि जी
[illegible] अंतःकरणें [illegible] आपले
[illegible] उद्योग चालला तों
[illegible] पंचमीचे दिवशीं [illegible] चालतो ते तेथें येक
[illegible]

(1B) दौलतीचा कारभार करूं अशी योजना करावी [illegible] आपासाहेबांस
यांचे बुद्धीस विपर्यास केला [illegible] जी आतील [illegible] मन मानेल ती नागपुर
[illegible]
[illegible] कुछुक मणसे मुसलमान वगैरे सेनासाहेबांनी
करणे आहे त्या हे पाहून आपले मनांत [illegible]
लौकिकार भय बाळगून आपले मनांतच गोष्ट ठेविली कारण [illegible]
[illegible] विचार जघन्य (वाईट) जाले असतां यांस आपलेच [illegible]
णता हें पाहून येविषीचे प्रस्ताव पूर्वक पत्र [illegible]
[illegible] छिद्र पाहविले की [illegible] धरा[illegible] अस[illegible]

Joint project of the Rajawade Sanshodhan Mandal, Dhule and the Yashwantrao Chavan Pratishthan, Mumbai.

(2)

हा गोष्ट कोणाशी बोलावी कोणास सांगावी एक प्रश्न त्याची आज्ञा तुम्ही ना-
हांत तुम्ही तो बदलल्यास तेव्हां कसें करावें त्यालें उत्तर महाराजांनिल्हें कडून आलें कीं,
आपण खावंद व मालिक सर्वज्ञ आहांत येविषीं आपणास कोणी सांगावें व
7 शिकवावें तो विचार आम्हास नाहीं आपणच दिल्ही तेव्हां आपलीकडेस
(2) आम्ही विनंती काय लिहावी परंतु खावंदांची सकमती याचेपोटीं सारें चालेल पाज
करितां असे विचार दृष्टोत्पत्तीस पडताततेव्हां जेथें जेथें हा क्रम तेथें तेथें हा बं-
दोबस्त करावा व या करण्यातील जीं माणसें असतील त्याचें पारपत्य करावें यां
त खावंदाकडेस हें तर्के त्यास हाच दोष आहे याचा अंदेशा नसावा- हे पत्र सेनासा-
हेबांनीं पाहोन पुन्हा आपले आणी दूरदेशी केली कीं हें करितों तरी माझे वडील प्रया-
स अनुचित असा हरदोनाळीचा विचार पाहून दयाचर व देयाच [illegible]
क्रम चालले इकडेस शरीराची अवस्था पाहातां दिवसेंदिवस शरीरावर कालि-
मा च चौथेकार भारी पाहून आपले आणी बहुत विचार करीत परंतु सेनासाहे-
बाचा दाब रोज आणि यामुळें कोणाची हिंमत येविषीं बोलावयास नचाले ल
2A शांत याचालीचे पोटीं [illegible] आपासाहेबांविषीं सोहं आक तेहि
बाहेर न दिसों देतां आपला जो [illegible] तो चेतविला. आपासाहेबाकडील वर्तणू-
क पाहातां त्रियंबकशी एकांत व सेनासाहेबांकडेस येणें जाणें भारासिक, अशी
चाल धरली तों मैनाबाई [illegible] अरचस्व प्रांजला औषध वगैरे देणें
तें हि सेनासाहेबास समजे [illegible] सरदारसाहेब याच जला आणण्याचा उ-
वेग इकडेस इतका न करि [illegible] आणवून त्याचेहातून औषधाचा विचार
करविला व अंग्रेजलोकांचा [illegible] होता हें वर्तमान सेनासाहेबास अ-
[illegible] आपासाहेबांकडील चाल पाहून या-
मत्यावरून येशवंतराव [illegible] मनांतउभाय संचरला व पदरी त्रि-
6 कीविषीं ताकीद केली [illegible] व. इतक्यांत आपासाहेबास सां-
चार्य माणसें संचारिली [illegible] आपले आज्ञे मुधोजी भोंसले से-
नाचेकीं, राजयोगास कोणताही एक [illegible] तेव्हा मेळविली हें आपणास सम[illegible]
2B ना धुरंधर यांनी कसे विचार करून दोलत मेळविली हें आपणास सेनासाहेब करावें
आहे व आमचाही सेवाधर्म हाच आहे बल्या आपणास सेनासाहेबांची पारी-
असें आपासाहेबाचे येतीचें दृढीकरण करावें- इकडेस सेनासाहेबांची पारी-
र प्रकृत बिघडत चालली. औषधी वगैरे उपाय करणें तो करीत असतां गुणा-
यह होऊं न ये. पुरचांतून रक्त दरवील पडावें असें उघड होत असतां याची बा-
वह होऊं न ये. मैनाबाई साहेब याजला औष-
[illegible] सेनासाहेबांनीं करावी. इकडे मैनाबाई साहेब यानिंतीस तीचे देह-
धउपचार होत असतां गुणास न येतां [illegible] यानिंतीस तीचे देह-
धउपचार होत असतां गुणास न येतां करावयाचा विचार आपासाहेबांकडे
मरणांत आलें. तीचें दहन नजर बागांतच करण्याचा विचार आपासाहेबांकडे
[illegible] परंतु सेनासाहेबांचे [illegible] बाबासाहेबाचे देवालयाजवळ नेऊन
दहन केलें- पुढें दिवसेंदिवस वैकुण्ठता आपासाहेबांनीं सेनासाहेबांनीं
2C मान्नून आपले उद्योगास प्रवर्तक राहून व सेनासाहेबांनीं बे आरामी फार
[illegible] आपले उद्योगास [illegible] यांत ही शाकट मेरे चहोन रुपये रव-
चीस वगैरे देणें सुरू केलें [illegible] आपले [illegible] प्रकार केला. सेनासा-
चीस वगैरे देणें सुरू करून आपले [illegible]

Joint project of the Rajawade Sanshodhan Mandal, Dhule and the Yashwantrao Chavan Pratishthan, Mumbai

(3) हेबांस देहावसानापूर्वीं तीन दिवस. त्यांचे निद्रेचे गादिच्याचे पदरीं यंत्र कोणी बांधिलें हेंही न समजलें. मुत्सद्दी तेही दृष्टीस पडलें असा समय सेनासाहेब आपून श्रीमंत बाबासाहेब व आबासाहेब व राजश्री गुण्याबा दादा व चौघे मुत्सद्दी येशवंतराव भवानी शंकर व नारायण गोपाळ व येशवंतराव रामचंद्र व गंगाधरराव माधव चिटणीस बाळाजी नारायण जामदार व नारायण यशवंत निसबत चिटणीस व नारायण कापशी कालीकर व धर्माजी भोसले सरसमाजजनानखाना इत्यादि समाज असतां दादाजी व मुत्सद्दी यांणीं विचार केला कीं, सेनासाहेब सुभा दूर देश यांणीं जातीनें सर्वत्र राहिल्यांत आपल्यास दूर सेनासाहेब सुभा पावेतों यासमयापर्यंत केली त्यांची वेळ अशी येऊन बाल स्वाह्या दाब येऊन दौलत पावेतों या समयापर्यंत केली त्यांची वेळ अशी येऊन ... व दाब येऊन दौलत यावर [illegible] सांच बाहाल आहे तेव्हांपासून तीनें पुढें चालावी पुढें दौलतीचा बंदोबस्त [illegible] चौघे या गोष्टीस राहणार [illegible] कोणी [illegible] चालवें त्यास तुम्हीं आम्हीं चौघे या गोष्टीचा धारा बांधून रक्षणें हें न सेनासाहेबांपासून या गोष्टीचा धारा बांधून रक्षणें हें यावेळेस न पुसणें न सेनासाहेबांपासून याचकरून सर्वांनीं सेनासाहेबास विनंती केली तुम्हा आम्हा सर्वांस ठीक नाहीं याचकरून सर्वांनीं सेनासाहेबास विनंती केली. पुढें आम्हांस जी आज्ञा करणें ती आपल्या ईश्वरानें असा यत्न [illegible] केली जे तुम्हास मालीक स्वास्थ आपणास

3A ठेवीती करावी जे ते श्रीमंतांचा [illegible] आपआपले चौघे बाहाळू आहां व आजपावेतो हेत व तुम्ही चौघे पाहिलेपासून आपआपले [illegible] आहे व बाबासाहेब शरीरानें पंगु त्यांजला असून या दौलतींत असे रखाले आहे व चौघां रईसांची जी दौलत व आपआपले काम [illegible] तुम्ही [illegible] अंगे आम्ही व चौघां रईसांची जी दौलत व आपआपले काम [illegible] न पुढें दौलतींत उणें न दिसूं देतां रली आमचे हातची [illegible] न पुढें दौलतीं [illegible] जगत्याचे सरकार तुम्हांस आहे. संच बाबा [illegible] हा चौ [illegible] तितक्यात धर्माजी भोसले [illegible] चौघांवासी नानासाहेब यांचे वेळेस त्यांचा इरा करतानी याचे उत्तर आले [illegible] त्याचा इरा त्याचे चुटक चंद्रपूर छत्तीसगड त्यांजकडे बंदोबस्त करून दिल्हा. [illegible] तसें करावें या दौलतीशीं संबंध नांस आहे त्याजागी [illegible] तसें करावें या दौलतीशीं संबंध नाहीं

3B हीं एकही आज्ञा जाली तेव्हां यांनी [illegible] दौलतीचे बंदोबस्ताची याद नारायण येशवंत यांजकडून करवून याजवर सेनासाहेबांनीं जातीनें निशाणी करून दिल्ही नंतर प्राणोत्क्रमण जाहलें त्यासमयांत दानधर्मादि जो विचार होणें तो जाला. त्याशोकाचा तपशील [illegible] नंतर न्यायवयाचे समयास आरंभ जाला. त्याशोकाचा तपशील [illegible] नंतर न्यायवयाचे समयास आरंभ लो जाला. त्याचा [illegible] कर्माचे अधिकारी पुत्र परंतु शरीर आचले आहे असा धौम बाहेब पुत्र या कर्माचे अधिकारी पुत्र परंतु शरीर आचले आहे असा धौम बाहेब पुत्र या कर्माचे अधिकारी पुत्र असावे बाबासाहेब रसिक यांजीच करावें. आपासाहेब साक्षभूत अनळ असावे बाबासाहेब रसिक यांजीच करावें. आपासाहेब सेनासाहेबांनीं या दौलतीचे मालीक युवराज्याचे अधिकारी आपासाहेब सेनासाहेबांनीं या दौलतीचे मालीक युवराज्याचे अधिकारी [illegible] त्यांचे वडिलांपासून तोडून दिल्हा व अंचा विभाग या दौलतींत न ठेवितां त्यांचे वडिलांपासूनच तोडून दिल्हा व अंचा विभाग या दौलतींत न ठेवितां. असें सर्वांनीं बाबासाहेबांकडून कर्णोतर कोटी याद्च ठरावून दिल्ही. असें सर्वांनीं बाबासाहेबांकडून कर्णोतर करावें असे ठराविलें तें आपासाहेबांनीं ऐकून बहुत वैषम्य मानिलें. सेनासाहेबांस बाबासाहेबांचे [illegible] समारंभानें दहनास नेलें बाबासाहेबांस बाबासाहेबांचे [illegible] संधींत आपासाहेबांनीं चौकी पाहरा

3C हेबांकडून अग्नि धरविला [illegible] संधींत आपासाहेबांनीं चौकी पाहरा हेबांकडून अग्नि धरविला. या संधींत आपासाहेबांनीं चौकी पाहरा हेबांकडून स्तरनकीन साहेब बाहादूर याचे दोस्तीचा चिचा बंदोबस्त येविला कीं, स्तरनकीन साहेब बाहादूर याचे दोस्तीचा [illegible] कारण त्यांसें चित्त बगल्यावर स्थिर तराह यासमयार सेनासाहेबांचा कारण [illegible] यासमयार सेनासाहेबांचे सारख्या दक्षिणेंतील पगडीबराज मातबर रईस यास सेनासाहेबांचे सारख्या दक्षिणेंतील पगडी बराज मातबर रईस

Joint project of the Rajawade Sanshodhan Mandal, Dhule and the Yashwantrao Chavan Pratishthan Mumbai

(५) अशि दोस्ती केली आहे कीं,
सेनासाहेब व दाणालूर देशपांडे आमची त्याणी अशि दोस्ती केली आहे कीं,
त्याचे मातें खरस बाज राहाणी याबेकेस असेल म पास आकून दृष्टीनें प-
हावें यानकारितां आतमुबारकीची स्वारी त्या स्थळास येण्यास निघाली
५A तों चौकी पाहरा याचा बंदोबस्त निकट पाहिजा व शहराचे आसपास चौ-
क्या बसल्या होत्या त्या चौकीदारांनीं साहेब मवसुफांचे येण्यास मनाके
लें सबबतें गणेश बागापासून माघारे घोंगाबर तूवर बंगल्यांत आऊन
येविकृतिचा आपसोस केला. इकडे सेनासाहेबांचें दहन जालें नंतर गु-
ण्याबा दादास साहेब महसुफ माघारे फिरोन मेल्याचे वर्तमान स-
मजलें बाजवरून तो दिवस तसाच [illegible] दुसरे दिवशीं
ते चौकादार [illegible] वर्तमान आपासाहेबांस समजतां व तीमाण-
सें पुन्हः त्यांणी चाकर ठेविलीं. बाबासाहेब व बाकाबाईसाहेब आदिक-
रून वे हवेलींत राहून कर्मांतर चालीं लाविलें. नवे हवेलीचा बंदोबस्त
धर्माजी भोसले यांणीं ठेविला होता. आपासाहेबांनीं बाबासाहेबाकडेस
जावें जावें बसावें. सुतक निवृत्त जाल्यानंतर तेथेंच दरबार चौघां मुत्सद्दि-
यांचें मार्फत [illegible] बाहादूर मवसुफ शांतवनास त्या-
५B या समवेत जावा सुतक [illegible] शांतवन केलें व बाबासाहेबांनीं त्या-
चजागी आले होते बहुत रीतीनें शांतवन केलें व बाबासाहेबांनीं त्या-
जकडेस बुजगावणी देऊन उत्तरें प्रतिउत्तरें केलीं असाक्रम दोन दिवस चा-
लला. इकडेस आपासाहेबांनीं [illegible] आणिलें कीं बाबासाहेब जर असे
कामदार प्रबळ पाहातां नारायण येशवंत निसबत चिटणीस राजकार
णी प्रमाणातच धर्माजी [illegible] वान व बाकाबाई त्या वेस्वाधीन
नवे हवेलीचा बंदोबस्त [illegible] केला आहे व त्यांचे आंगीं कर्तव्याची गरा
व गुज्याबा दादा फौज ब[illegible] चीही मातुश्री बाकाबाईसाहेबांचें
ऐवजीं येशवंतराव [illegible] लुवर बाहादूर मवसुफाचे यागणु
कीं त्याचें ही लक्ष्य आहे [illegible] धर्माजी भोसले यांचें इलक्यांचें
चित्त शुद्ध नाहीं व आपले [illegible] दाया बांधून आहे तेव्हां आतां
५C आपली कारवाई हीच करावी कीं कारभारी यांस प्रेम दाखवून आपले
लगामी लागत व धर्माजी भोसलेयाचें पारपत्य होई अशी मसलत आपले
कारभारी यांस घेऊन जालीयाशिवाय दाब बसणार नाहीं या योजनेंत लागू
न होते. इकडेस सेनासाहेबांचे आप्त [illegible] बाकाबाईसाहेबांजवळ
धर्माजी भोसले येऊन तेथून तेथून बोलवणें नारायण येशवंत निसबत
चिटणीस यांशीं व नारायण गोपाळ व महमद घोडका आलीस्वान
याजला पाठविलें आज्ञे प्रमाणें चिवर्गे बाईसाहेबांजवळ जाऊन हजर
जाले आणि बोलण्याची बैठक जाली ते व्हां धर्माजी भोंसले यांनी प्रश्न
केला कीं पुढें कसा विचार करावा सरकार त्याचे ठेस नारायण गोपाळ बोल
ले कीं, स्वार्थक सर्वेत होता त्याणें आपले मोहनानें दौलत केली सर्वांशीं
स्नेह संपादून ठेविला आहे असें आपण करूं जातां कसें त्याप्रमाणें ये-
दा बलिष्ठ आसरा संपादून करणें ते करावें हे धर्माजी भोसले यांनी ए-
५D कून जबाब दिल्हा जे, तुमच्या अंतःकरणी दौलत इंग्रेजांचे हस्तांत घा-
लावी असें दिसतें हें नारायण गोपाळ व नारायण येशवंत यांनी ऐकून

Joint project of the Rajawade Sanshodhan Mandal, Dhule and the Yashwantrao Chavan Pratishthan, Mumbai.

(5)

ख्वामखा झाले व यांचें आमचें बोलणें नाहीं हे उत्तर केलें व हें वर्त-
(5) मान महमद शेख अलीखान यांजला कळविलें. बाकाबाईजवळ प-
सुपेशा धर्माजी भोसले नहमी वाड्यांतील राहणार व बंदोबस्त त्याचा
तशांत आणी अधिक कल्पना चेतली तेव्हा कोणे चेलेस काय बाईसाहेबांस
समजावील हा संशय सर्वांचे अंतरीं जाला. बाईसाहेबांची भेट होणें मा-
नासिक होऊं लागली. इकडे आपासाहेब यांचे मनांत तो धर्माजी भों-
सले यांचें पारपत्य करावें. सेनासाहेबांचे देशावसानचे [illegible]
नागो त्रिंबक यांजला आपासाहेबांनीं नारायण येशवंत यांजकडेस पाठ
विलें. मशारनिल्हे नाराय
ण यांचे मनांतील भाव पाहावा यास्तव पाठविलें. [illegible] बोलक आणि बोलणेंकी
ण येथपावेतो यांच घरास येऊन [illegible] सांगी
सेनासाहेबांचे हातचे तुम्ही. आपासाहेबांचें लक्ष तुम्हाकडेस तुम्हीं सांग
लतसें वागतील यांचे उत्तर यांनीं आपले सांगी हें व समजोन केलें जे,
आपासाहेब यांना दूर देश आहेत दौलतीचा अंमल सेनासाहेबांचा. बा
(5A) बासाहेबांची [illegible] घेऊन करीत व आपले घरचा बंदो-
बस्त आपले मानसाकडोन करीत हे [illegible]त: करणांत नि:शीम भाव
घेऊन नागो त्रिंबक यांनला उत्तर दिल्हें कीं आपासाहेब मालक आहे
स खावंद आहेत ते [illegible] सेनासाहेबांचे
मागें लोभ करून [illegible] आम्ही सेवेस
पात्र आहों. नागो त्रिंब[illegible] विचार पाहावा असें बोलून ते गेले.
नागोजी या [illegible] आपले सांगी विचार केला कीं, से-
[illegible] नारायण [illegible] आपले [illegible]
नासाहेबांचे [illegible] आहेत बाहेलचे
हे यास्तव [illegible] वैद्य व सहायी
वाचा हे पाहून [illegible] राज बाकाजी येशवंत
बापुजी पुण्यास होते [illegible] केशव रामचंद्र यांशीं नागविलीकीं,
(5B) व बापुजी मल्हार व हैदराबादेस आहेत ते दिवसे
सेनासाहेबांचे मागें बाबासाहेब मालीक व [illegible] असें रीतीनें पत्रें गे
दिवस वढीस पावावा हें तुम्ही करणें असावें बाबासाहेबांशीं [illegible]
ली व दौलतीचे बंदोबस्तानें आपासाहेबांनीं तयार केली व कार्यास
क असें रीतीनें करावी हे कलमबंदी लिहून तयार केली व सेनासाहेबांचा म
धर लक्ष्मण रामजीकडेस बाबासाहेबांचे नोवाचीं पत्रें पाठविलीं इत्यादि मज-
कु जाला तेव्हां त्यांचे चिद्रे घालण्यास धर्माजी भोसले यांशीं
कुरा चालून त्यांजवर निश्चय करून घेऊन धर्माजी भोसले यांशीं
हाखविलें ते त्यांनीं पाहून उत्तर केलें कीं, तुम्हीं कोणते घरावर आहां कु
धर तुमचे स्वाधीन राहिलें नाहीं. आपासाहेब तुमचे घरांत शिरले. पुढे
ये विश्वीं चा विचार पाहावा. तुमचे स्वाधीन राहिलें नाहीं तेव्हां पथ पाळून
फळ काय? अधिकार लक्ष्मण राव राहिले. मशारनिल्हेनीं प्रसंगोपात उप
(5C) रें करून मनाची रचना ती कारशीस केली. व कलमबंदीची याद केली
ती हि आपासाहेबांस नागो त्रिंबक यांशीं घेऊन दाखविली तीत यांनीं

Joint project of the Rajawade Sanshodhan Mandal, Dhule and the Yashwantrao Chavan Pratishthan, Mumbai

(6) ८

पाहून बाळाराजी उत्तम आहे म्हणोन बोलले, परंतु मनांतील धर्म सेनासाहे-
ब जिवंत असतां जोत्रिचा कारभारी यांनी योजिला, त्याजला नारायण येश-
वंत अनुकूळ असावे, हा यांचे मनांतील धर्म; जो बाबासाहेबांची माळकी
(6) असा विचार न करितां आपासाहेबांनी नारायण येशवंत यांजकडे मध्यस्थ द्वा-
राजो उद्योग करणें तो केला, परंतु आपासाहेबांचे मनांतील भाव दिसला नाहीं.
हें पाहून याशी धातुपोषणाचा नाद घेऊन धर्माजी भोसले याचे पारपत्याचा
विचार मांडला त्याजवर नारायण येशवंत यांणी ती कलम बंदी खंडोभग-
वंत निसबतीचे टणधीस याज समागमें धर्माजी भोंसले याजकडेस पाठवून
स पाठविली व बाळाबाई साहेबांस दाखवावी हेंही सांगितलें. ती कलमबंदी भों-
सले यांजकडेस मध्यारनिटहे घेऊन गेले. न बेहवेलीत त्यांची भेट घेऊन कलम
बंदी वांचून दाखविली तो त्यांनी पाहून उत्तर केलें कीं, तुम्ही परस्वाधीन कायरा
हिले आहे तुम्हीं चौघे मुत्सद्दी साहेबांचे हातचे वाचेकेस एक काम
तें उगेच यादी करून फळ काय? असो बाईसाहेबांस दाखवितों असेंमोघ
आधिर्भावानें सक्त उत्तर सांगितलें ते खंडोभगवंतांनी नारायण येशवंतास
(6A) कळविलें त्यानंतर इसलेलो ... ही पाठविल्या. इकडेस आपासाहेबां-
नीं धर्माजी भोंसले याचे चालीची व बोलण्याची चालण्याची बातमी घेऊन
होतेच हें समजाले फौजेत ... करून ... खर्चास देणे सुरू के-
लें व नवीन कलम आणी ... याजकडून ही पत्रा चेहेज बाब आहे
ते आपासाहेबांस सांगितलें ... त्याचे मर्जीत नारायण येशवंत या-
अधिपति विकृति जाली ... यांणीं ही आपले जागी विचार केला
... धर्माजी भोसले तो ... स्वाधीन नाहींत तेंकेवळ आपलेच जातीचे
गत्यावर बाईसाहेबांस ... आपासाहेबांचा विचार असा
फौज बंदसरदारें त्यांचे स्वाधीन जाली. सेनासाहे-
बाचे मागें आधे कोठी ... व्यापक्षी जातेतेव्हां जसें करील तसें
करतील. ... ऐकून आप ली दुरमत एखादेळ
(6B) वेळेस जाईल हें चांगले नाहीं. असा दूरवर विचार केला कोणी पाहूं पाहतील तो पाहून
आपासाहेबांचे डोळ्याकडेस पाहूं लागले. बरावे मर्जी प्रमाणे वागूं लागले
आपासाहेबांनीं नागो त्रिंबक व रामचंद्र बापु यांपशी कुंपिणीचे सरका-
र साह्य करण्याची मसलत करून नारायण पंडित यापाशी बोलावून
त्यापाशी प्रेम व खातरजमा करून नागो त्रिंबक व आज तिजे मिळोन
यामसलतीचे उद्घाटण केलें. त्यांनी ऐकून घेऊन दम धाऊन उगे-
च राहिले. आपासाहेबांचा आग्रह येविषयींचा फारच पडला हें. यांनी पाहू-
(29) न राहिले. आपासाहेबांचा आग्रह ... आपासाहेबांचे मनो. धर्माचा वध
मिस्तर अमीन साहेब यांशी इतला आपासाहेबांचे ... त्यांनी ही त्याचे घरांतील अंमल
र्माजी भोसले यांचे पारपत्याचा केला. त्यांनी ही त्याचे पदर यांनीं पाहावी ती
फौजाचे स्वाधीन नाहीं जो ओढ सेनासाहेबांचे पदर यानीं पाहावी ती
त्याचे स्वाधीन नाहीं येशवंतराव रामचंद हेही नारायण येशवंत यां
(6C) जकडेस घेऊन स्वाईभाव पाहिला याचा त्याचा कलमी सजा नाहीं हें
मिस्तर अमीन साहेबांस समजलें व अनायासें आपले आपण सेना
साहेबांचे घरांत आबकूटून आपले स्वाधीन येत आहे हें मनांत
ऊन नारायण पंडित यांपाशीं उत्तर केलें. तुमचे घरचा विचार आंत तुम-

Joint project of the Rajawade Sanshodhan Mandal, Dhule and the Yashwantrao Chavan Pratishthan, Mumbai

(२)

चे दौलतीस सरस आज हें तुम्ही पाहून असें करीत तरीं करावें उत्तर म-
धार लिव्हे ऐकून आपासाहेबास सांगितले त्याउपरांतिक नागो त्रिंबक
व पंडितजी यांचा विचार होणें तो आला. पंडितजीनीं ही दूरदेशीं पाहिलें कीं,
(७) बाबासाहेब शरीरानें पंगु होऊन करण्याचे आपवजण आपासाहेबांचे जा-
तीस धर्माजी भोंसले अन्यथा तेव्हां त्यांत दौलतीची बुनीयाद कायम तें कर
ण्यास दोष नाहीं. बाबासाहेब मालिक आहेत व चौघे माणसेंही आंतून
आपासाहेबाकडेस पाहातात त्यांत आपल्यावर लोभ करून दौलतीचे बंदो
बस्ताची गोष्ट आपले हातानें करितात हें आपण नाहीं म्हणावें तर त्याचे
अंतःकरणी असें आलें तें हुकूमणाकडून करावीलीज हें पुढें पाहून आ-
पासाहेबांचे मर्जीनुरूप जेकीन साहेबापाशीं डाक्टर साहेबास घेऊन बोलण्यांत
आपोन मिस्तर जिकीन साहेब वसोदबी साहेब असे दोघे साहेब रात्रौ बोला-
वून नागो त्रिंबक याचे घरीं येऊन तेथें आपासाहेब व पंडित सहित एका
ग्रहून मसलत झाली त्याच बैठकींत भवति न भवति होऊन धर्माजी भोंसल्या
चे धरण्याची व दौलतीचे बंदोबस्ताची व नवीन तह करण्याचा निश्चय पक्का
(७A) ने वरा डांकून नागपुरास [illegible] त्याचा इत्यादि ठरून याची त्यापी पकापत
झाली हें पक्के पण होऊन नंतर मह [illegible] आली स्थान यास नाहीं आपले स-
नांत मेळविलें ते [illegible] अनुसरले. कारण, हेही फौज बंद सेना
साहेबांचे लोकांत [illegible] परंतु [illegible] च्या हद्दीत त्यास तहांत धर्माजी भोंस
ले यांचेवाली [illegible] विचार [illegible] व आपासाहेबांनीं जेकीन साहेबास
अनुकूल केलें तेव्हां आपण [illegible] करून हेला परिणाम नाहीं हें सम
जोन स्थान मसूरतिल्हे [illegible] यांचे मर्जीनुरूप मिळाले राहिले धर्मा
जीओं सले [illegible] बांचा जमा नवे हवेली भोवते व त्या
णी आपले वाईकांचा बंदोबस्त [illegible] बाईसाहेब व पार्वतीबाई
व काशीबाई [illegible] राहिले इकडेस आपासाहेबाकडेस सा
डू फौज बंद अनुकूल [illegible] सेनासाहेबांचे पदरचे माणबांचा कोट
कोणे गोष्टीचा दोंही प्रकारांत [illegible] पाहून पुढे दौलतीचा ओघ क-
(७B) साचालतो हें पाहून, आप आपले [illegible] स्थिर होऊन राहिले. जेकीन सा
हेबाकडे आंतील बेतानें. ओघ विचार होणें तो आपासाहेबाकडून आलाच
होता त्यानंतर साहेब मनसुफा करून प्रश्न आला जे, बाबासाहेब सेनासा
हेबाचे फरजंद व त्याचे युवराज्याचे अधिकारी परंतु सेनासाहेबाचे जे आहे
उकार चौघे आहेत त्यास तुम्ही मेळवून सर्वांचे रुकाराचा हस्त हार
आम्हाजवळ पाचा म्हणजे आम्हास सेनासाहेबाचे दौलतीचे बंदोबस्ताची
पासरवातर अनोहर आहेच त्याचे मागें ही गोष्ट करणें जरूर असें ते आ
११ पासाहेबीं ऐकून जे जे सेनासाहेबाचे पदरचे आहलेकार वगैरे याज
वर प्रेमाची साक्ष व र पसरून आपले लगामी व त्याजविषयीं संशय तें म
नांत ठेऊन येशवंतराव रामचंद्र अंग्रेज साहेबांचे वागणुकींत त्याजे
वर लोभ दाखवून तिकडील वागणुकीत दोनरीजे ठेऊन आपली
गुप्त गोष्ट त्यांज लागून समजतां भावार्थ पनास आणावे व नाराय
(७C) ण येशवंत निसबत चिटणीस यांजवर बाहेरंगी लोप कायाका
रण दाखवून येकदिवशीं सर्वत्र समान फौजेचे सरदारांसुद्धां

"Joint project of the Rajwade Sanshodhan Mandal, Dhule and the Yashwantrao Chavan Pratishthan, Mumbai."

(8)

जमा करून इस्तहार याजवर सेकडए कांचे रु कार करून घेतले. ऐ-
(8) कतुन्याबा दादाजी तकरार केली कीं, यांतील अन्वय आम्हास सम-
जला असतां रुकार करूं नाहीं तरी कीतनाहीं त्यास त्याजसंगास
गुलगोष्टच तो प्रकार वेविला होता यास्तव याजांस न सांगितलें हें दा-
दानी पाहून बोलले कीं, आमचा मालिक बाबासाहेब तो जें करील त्या-
स आम्ही रुजु तुम्ही समजावीत नाहीं तेव्हां आम्ही रुकार करणार
नाहीं असें म्हणोन ताडखाऊन गेले हें आपासाहेबांनी पाहेन
त्याचा संधाय मनांत धरून होते त्याज पायी फौजेचा जमाव तो फो-
ड्याचा परंतु अगोदर धर्माजी भोंसल्याचें पारपत्य करून हे खुल
उकरला परंतु अगोदर नारायण केशवंत याचा बंदोबस्त करावा हें
योडलें म्हणजे पुढें हेव नारायण केशवंत याचा बंदोबस्त करावा हें
अंतःकरणी धरिलें. इस्तहारावर जितके रुकार आले त्यासुद्धां जे
कीन साहेब कडेस पाठविला इकडेस धर्माजी भोंसले याजकडेस
मध्यस्थ द्वारा बोलण्याचालण्याचें संधान लाविलें व प्रेमही बहुत
(8A) दाखविला जों जों [illegible] यांचीं बोलणीं पडलीं तीं कबूल केलीं
असा विश्वास [illegible] हस्तगत करण्याचा रस्ता दाखविला. आणि आ-
१४ पण सुते हवे [illegible] बंदोबस्त त्यास [illegible] देतो व फौजेची जमा
री करवून [illegible] दक्षिणेकडील
शुरुआत [illegible] हस्तगत करून कैद केले पायां
त होती घात [illegible] जाव होता त्यांत सन्मा
र घेऊन [illegible] नचे वेळी नारी बंदोबस्त आप
नाजीरा व धर्माजी भोंस [illegible] परामभूत बनोविस
नदेव व नाना [illegible] त्यास तील कित्येक धरून धर्मा
जीची दौलत [illegible] चौकी पहारे चौरेचा बंदोब
स आपासाहेबीं केला [illegible] साहेबांनी त्यांत बाज वज्या
(8B) लच्या हवाल्याचे विचाराने सोडून दोरा वगैरे करोडो रुपयांचा ऐवज देवि-
लही ला तो हा दरोबस्त काढून आपले हवालीं घेऊन गेले. असे रीतीने धर्माजी-
स त्याचें पारपत्य करून आपला कबजा केला त्याजसंगास नारायण केशवंत
बाहेर निघोन गेले. त्यानला ही खबर जमा करून आणिलें. नंतर त्रिवर्ग
नागो त्रिंबक रामचंद्र याघ वामन भट यांनी आपासाहेबांस हें हा सल्ला
दिले की दौलतीची संधानें सेनासाहेबांचे हातचीं त्याच्या माणसांचे हात
ते आहेत ते जितके बाबासाहेबांचे कल्याण पाहतील तितके लक्ष आपले
नातीकडेस देवणे मानसिक पडेल. त्यास आपले आंगीं अंगानजान नसत्य
सहुल त्याचे लोंडाकडेस पाहावें ते रुपरूप करावे. हाही बंदोबस्त आपले हाते
करावा हें समजोन नरसिंगराव बाहुलकर बाजाजी येशवंताचे चिरंजीव
शिंदे यांजकडील व त्याचा हस्तक नारो सखाराम व होळकर यांकडील के
(8C) शवराव यांकडे रायांजला रामचंद्र याघ व माधवराव नीलकंठ यांजकडे
१२ त्यापति संधान करून आपले मिळणीत मिळवून त्यावेळां सरदार शिंदे होळ
कर यांजकडेस लिहावट देऊन आपला शिलाहीला त्यावेळ केला. बाबुजी
मल्हार सुतशिंदे यांजकडे यजीत चे कामें त्यांजला काढावें ही हा योजना

Joint project of the Rajawade Sanshodhan Mandal, Dhule and the Yashwantrao Chavan Pratishthan, Mumbai.

(९)

नारायण बापुराव वैद्य व सदाशिव बापुजी धारपुरे यांचे
मांडली. पुण्याकडील नारायण बापुराव वैद्य व सदाशिव बापुजी धारपुरे यांचे [illegible]
चिखाांते तिकडील [illegible] होती तेथें [illegible]
वा हें यत्नांत [illegible] राघोधोंडदेव यांशी बोलण्याचालण्यावरून [illegible]
(९) [illegible] झाले. कारण हे बापुजी मल्हार व सदाशिव बापुजी नारायण [illegible]
यांचे लग्ती हें समजोन नारो त्रिंबक यांनी [illegible] होळकर [illegible]
[illegible] आपले आप्तीय खंडो गोविंद गुप्त
[illegible] प्रधानांकडे
हातीं पुण्यास [illegible] बापुजी [illegible] सांडून केलें कारण
स संधान नारायण बापुराव व सदाशिव बापुजी [illegible] मांडले. पंत-
पत्न जितके मेणते आपणाजवळ आणोन ठेवावे असा [illegible] आपासाहेबांची संधाने शिंदे होळकर
[illegible] आपासाहेबांची संधाने शिंदे होळकर [illegible] येनिशींचे इतक्यें उभय-
प्रधान [illegible]
यांजकडेस लागून परस्पर [illegible] खंडो गोविंद हासमक पंत प्रधानां
तांसरदारांकडून पुण्यास जाते यांजवरून [illegible] आजीली
चा त्यारी जाली. नारो त्रिंबक यांनी आपले [illegible] मसलतीनें करावे व आ-
पुढें श्रीमंत बाबासाहेबास नवे हवेलीतून [illegible] हातें करावे
पासाहेब दोलतीचे मुख्यत्वार [illegible] बाबासाहेबांचे [illegible] सर्वांस समजोन [illegible]
(१५) [illegible] स्थिर होऊन [illegible] आपासाहेबांनीं [illegible] हाती चवरी घेऊन पाय
चारें सुमुहूर्त पाहून [illegible] आपण [illegible]
१६ बाबासाहेबांस [illegible] व सर्व [illegible]
उतारें पालखीबरोबर [illegible]. मिस्तर जेकिन साहेब बाहादूर
[illegible] करून [illegible]
[illegible] आदि करून समारंभपो
[illegible] नाच रंग [illegible]
प्रसंगास बोलावून आणि [illegible] व सेनासाहेबाचे प-
हे सुद्ध त्याचा [illegible]
सुमुहूर्त मसलतदार [illegible] देऊन त्यानंतर [illegible]
[illegible] साहेब बाहादूर यांनी [illegible]
(१७) दिल्हे त्या समयांत मिस्तर जेकिन साहेब [illegible] रघोजी भोसले सेनासाहेब आल्हास
[illegible] आणिलें की, रघोजी भोसले [illegible] मजबूत ठेविले
बाबासाहेबांस [illegible] करून [illegible]
व ठीक होते त्यांनी [illegible] दिसे दिले नाहीं. तीपासून त्यांतर आल्हास [illegible]
कोठे रखवाल्यां बरोबर [illegible] आले यांची [illegible]
[illegible] दौलतीचे [illegible]
आहे. आमण [illegible] दिवसें दिवस अधिक [illegible] हे [illegible]
[illegible] पुढें या दौलतीची सरस बानी [illegible]
[illegible] आहे त्यास [illegible] कडेस पाहून [illegible] दिल्हें की,
[illegible] बांनीं साहेब [illegible] कडेस पाहून [illegible]
आहेत तेही [illegible] यावद्दिल [illegible] त्यांची
केजासवासी यांनी आपणाजवळ [illegible] आहे आपासाहेबां
पासदारी जितकी ठेवाल तितकी आपणास [illegible] असा समारंभ होऊन [illegible]
[illegible] हें सर्वांनीं पाहून त्या प्रसंगास [illegible]
(१८) [illegible] दरबार बरखास झाला. आपासाहेबांनीं बाबासाहेबांस
अंतर दान देऊन [illegible] करून दिल्ही. आंतीज बेत
[illegible] आपासाहेबांनी केला
नें बाबासाहेबांजवळ चौकी पाहऱ्याचा बंदोबस्त आपासाहेबांनी केला
नंतर जेकिन साहेब यांनी आपासाहेबांचे संधानाप्रमाणें मराठ्यांतील फळ-

Joint project of the Rajawade Sanshodhan Mandal, Dhule and the Yashwantrao Chavan Pratishthan, Mumbai

(10) टणे कंकवेश्वरचे मार्गें नागपुरास दोन पलटणें तेलंग खेडीवर खुटाळे तळ्या-
वरून … पोंचली. बाकी पलटणें कच्छ … ठेविलीं पलटणांत कर्णे
ल इस्काट साहेब मालिक होते आपासाहेबाचे चित्तांत गुण्याबादादा व ना-
रायण पेशवंत यांचा बंदोबस्त करणें सबब आपण जातीनें तैलंगखेडीचे
(10) आगांत जाऊन राहून तेथें सर्वत्र मुत्सद्दी व फौजेचा गाझा केला नंतर या प्र-
वीं तोफांक भगवंत कडेवली कर नागपुरास येऊन आपासाहेबांस समजा-
विलें कीं, इकडील पत्रें हलकार हिंगणीकर भोसल्याचे मुलास दत्तक घेण्या
विषयीं नागपुराहून हिंगणीस गेलेले हलकार आमचे तालुक्यांतील गां-
वीं मुक्कामास राहिले होते त्यांनीं गावच्या पाटलास असें वर्तमान सांगीतलें
कीं … यासमक्ष … आणावयास
ही बातमी आम्हां … न लागतां निघोन गेले हे वर्तमान …
आपासें पावतिली परंतु ते हातीं … असा संशय घेतला. दुसरे हरी-
हरी ऐकून नारायण पेशवंताचे हे कृत्य … सेनासाहेब जिवंत असतां आपले तीर्थ
बहुळक व नारायण सखाराम … गेले होते व नरसिंगराव बहुळक यांनी
कृपाचे … त्यांचे … केला होता. सेनासाहेबाचा
(10A) आपासाहेबांकडे … यांची कृति विंदे पांच पत्रीं करून
काळ झाली यावर … आपासाहेबांची भेट घे
हरि बहुळक व … सांगितलें कीं, नारायण
ऊन तेथील … आपून … पाठविलीं तीं आम्ही
पेशवंत यांनीं … विचार आला. तिसरें श्रीधर क-
पाहिलीं हे ऐकून … पत्रें पाठविलीं चौथें कलम बंदी
… स … यांचा आपासाहेबास
… असें … प्रकरण … यावर करून दिल्हीं होतीं तीं
केली असें … बापुसाहे … बंदी केली होती ती असें
आपण हीं … संताप भरून ना-
बाबासाहेब … पोटांत संताप भरून ना-
दोहीं नारायण … करावे नंतर गुण्याबादादा यां-
रायण पेशवंत यांचे … नरसिंगराव बहुळक व केशवराव
(10B) पूर्ती त्यांची करावें त्याप्रमाणें … पत्रें वरचेवर दाखवून एकांत
प्यंकटेश यांनीं … साक्षी त्या उपरि-
चरून मन खी आपासाहेबाचे … वर्तमाने … नारायण पेशवंत व गोविंदराव बक-
तैलंगखेडी वरून आपासाहेबांनीं नारायण पेशवंत व गोविंदराव … त्यावाड्यां
यांनीं आषाढ शु॥ … स बोलावून नेऊन तेथील आपण राहिले त्या
तच नेऊन ठेविले. त्यानंतर एकादशीचे रोजीं गंगाधरराव चिटणवीस
यांनीं … सखाराम यांच्या … या-
याजकडील … व अनंत … नेले. आपांतील हवल-
मला आधु खोसे बोलावणें पाठवून तैलंगखेडीस नेलें. … बोनीराव कृष्णा-
जी पंडितजी व नाना चिंबक व … पांडुरंग व … नाना सखाराम असे
हार पंडितजी व नाना त्रिंबक व … सखाराम असे-
व्यवहारे व नरसिंगराव बहुळक व हरी बहुळक व नाना सखाराम असे
बसून चिटणविसांकडील त्रिवर्गास समक्ष नागो त्रिंबक यांनीं विचा-
(10C) रिलें कीं, शिंदे होळकर व पंत प्रधान यांजकडेस नारायण पेशवंत
यांनीं कांहीं पत्रें कशी लिहिलीं तीं तुमचे हातचीं लिहिलेलीं आ-
हेत या याजंतकूर सांगावा नाहीं तरी तुमचें पारपत्य केलें जाईल ते
व्हां यांनीं जें वास्तविक होतें तें उत्तर केलें तेव्हां त्यांची खातर जमा झा-

"Joint project of the Rajawade Sanshodhan Mandal, Dhule and the Yashwantrao Chavan Pratishthan, Mumbai."

(11)

उत्तरांचे बोलण्यावरून होतां नारो सखाराम यास बोलले की, हे बोलतात ते ग-
लत आहे. नारायण येशवंत यांणी बापूजी ~~[illegible]~~ मल्हार यांशीं लिहिले
की, आपासाहेबांनी नागपुरास अशी कृती करून सेनासाहेबास असें के
ले तीं पत्रें वाजिनस. शिंदे व होळकरांस पाहावयास मशार निहे तेकृ
(11) लागले तें आम्ही हष्टी नें पाहिजें. याची खतावणी याचे दप्तरांत असेल
ती दप्तरें अशी मयास येईल तवशी वलावा करून असत्य भाषणें केली याज-
वरून चिटणिसांकडील त्रिवर्गांचे बोलण्याप्रमाणें नागो त्रिंबक यां-
णी बाजीराव व्यहारे याजला हैबतराव व सखाराम याजला बरोबर देऊ
न [illegible] येशवंत याचें घरीं चिटणिसांकडील दप्तरें होतीं तीं दस्तबस्त
[illegible] आपासाहेबांचे बंगल्यावर नेऊन
सरकारचे कटावरी लावून तेच रोजीं रात्रौ आपासाहेब व नागो त्रिंबक व अमृतराव
लेखिली ताकर तेच रोजीं रात्रौ [illegible] व नारोबा कालीकर व बाजीराव कु-
पांडुरंग व पंडित व आनंदराव माधव व नारोबा कालीकर व बाजीराव कु-
पांडुरंग व पंडित व आनंदराव माधव व त्रिवर्गांस आपासाहेबांनीं समक्ष बो-
ला असे बसून चिटणीसांकडील त्रिवर्गांस आपासाहेबांनीं समक्ष बो-
लावून दप्तरें खोडून कागद येक एक कागद पाहिलातों [illegible] वर्ज बो
(11A) लावून दप्तरें खोडून [illegible] चे पत्रांत नारायण येशवंत याजवि
लजेतसेंच वास्तविक [illegible] परंतु आपासाहेब [illegible] समक्ष बोलाऊन
शी बिकली चाप्रकार [illegible] उत्तर करावें तरी [illegible]
उत्तर होबादोष [illegible] सविस्तडास पावकून
धीं गाय पास [illegible] आनंदराव पावसोबत
पक्षटण्याचा [illegible] चौक्या बसवि त्या असमर्याद विचार
र [illegible] अमृतराव पांडुरंग याचे बिराडास
केला चिटणिसांकडील [illegible] नारायण येशवंत [illegible] पाह
अडकेत ठेविले दुसरे रोजीं [illegible] याजपासून बरतरफ करून त्याहीम सर्वा
त्याचा बंदोबस्त केला व नारो [illegible] तेव्हा देखोचा तगादा केला तेव्हां त्याणी
लक्ष्मणपंताचे दोन पुत्रे [illegible] आहे तरी हीं तुमचे स्वाधीन आहे मना
उत्तर केलें कीं, आम्ही [illegible] आहे [illegible] पंत याचा बंदोबस्त केला राहातां
सपेईलतसें करावें असें [illegible] नारायण येशवंत याचा बंदोबस्त केला राहातां
(11B) सयेईलतसें करावें असे [illegible] व बाबासाहेबांचा पक्ष धरून गुज्याबा
ना बाळाबाई साहेब यांचे मिळणीतील व बाबासाहेबांचा पक्ष धरून गुज्याबा
दादा होते होते हे फौजबंद यांजला खाली करावें हे समजोन रंगो रघुनाथ
मोइटे प्रतमानाजी ल कारभारी व हरजी गणपतीचे कामी गणपतराव माधव
तिरखे होते याजला समक्ष बोलावून आपासाहेबांनीं सांगितलें कीं तुमचे कडी
लजमाव फोडून निराळा करावा तुम्हास खर्चास सरकारांतून देऊं हें
नआल्यास तुमची [illegible] तेव्हां सगळा व्यूह यांणी पाहून तिखे
यांणी विनंती केली कीं, हजर गणती घेणार याजवरून रंगो रघुनाथ यांणीं
आज्ञा केली तेव्हां आपासाहेबांचे आज्ञेपुढे उपाय नाहीं गुज्याबादाकडील-
फौजेचा जमाव फोडून अलग उतरविले गुज्याबादादांनीं आपले आणी
विचार केला कीं, आपासाहेबांनी झाडून फौज आपलीकेली सेनासाहेबांचे मन
सर्व सरदारांनी आजवर खाल्लें असतां कोणाचाही एकीनवळकट न राहातां
(11C) कसर्व एके दिली घेऊन बाबासाहेबांस सात नदेतां असा विचार जाला व आ
पासाहेबांजवळ [illegible] कप्राणसें भलत्याचे केस भलतें व समजावितात याजव
र आपासाहेबांचें लक्ष ते पक्षीं आपला बचाव तें करावें याजवरून आबांची

Joint project of the Rajawade Sanshodhan Mandal, Dhule and the Yashwantrao Chavan Pratishthan Mumbai.

(12)

जमीयत घेऊन आपल परगुती वाड्याचा बंदोबस्त केला. नंतर आपासाहे-
ब हा तेलंगखेडीनरून नागपुरास हुयें लीत घेऊन राहिले. मिस्तर जेकीन
(12) साहेब बाहादूर यांशीं प्रेम जोडला त्याची दिवसेंदिवस वृद्धी केली. बा-
हादूर मजकुरांनीं आपले मांगी बहुत कळकळ केली न पाहिले की [illegible]
साहेबांकडील मागसें आपला अंमल करून एकाद [illegible] वरतीक सेना सा-
हेबांनीं आपली बहुत दोस्ती ते आमचे दिलांत आहे पर्यंत ती गोष्ट मायासां
कडून मत माझी आपासाहेबांनींच असा विचार केला व बाबासाहेबांस सजं-
दूनाथोडी समई राजेंद्र माझा असें बोलले तेव्हां त्याचे बोलण्याप्रमाणें मजकूर
[illegible] तरतूद करण्याचे बोलण्या चालण्याचे असें, आले होते
[illegible] तहनामा [illegible] घेतला व आपण
त्याप्रमाणें त्या प्रमाणें तहनामा [illegible] तेलंगखेडीवर छावणी करून
हैं दिल्हा. सा पलटणें चाकर ठेविली तीं तेलंगखेडीवर छावणी करून
साहेबीं याचा दरमाहा सामाही द्यावा असा कौल करार व त्यापलटणाचे
पद तीस पांच हजार फौज आपासाहेबांकडील राहावी पलटणाची महा-
वार करारा बार लावणे पलटणें नेहमी राहण्यामुळें प्रांतांतील आपासांनी
कतीदिकले सबब [illegible] अडचण [illegible] रुपये अशी वसुलाची माफी
हें नुकसान तशांत [illegible] देण्याची अडचण पडूं लागली त्यांत बाहादूर म
वसुफांचें बोलणें पडलें [illegible] तुम्ही आपले दौलतीचे कारवाई
करितां ठेविली. [illegible] धारणा ठेविल्या दिसे
[illegible] करार [illegible] त्याचे बळकटी तुम्ही ठेवीत जा
[illegible] संतोष [illegible] धाकी तीने त्यानंतर जम
वी. आपासाहेबांनीं [illegible] साहेब सवसुभा चे धाकटे भाऊ
पूर्वक बोलून [illegible] जेकीन साहेब बाहादूर
मेजर जैकीन साहेब या [illegible] आपले मजकूर आम्हाजवळ आले आ
साहेबांशीं बोलण्यांत [illegible] पलटणाशीं, चाकर ठेवावें ते आपले
हेत यांजला आपले [illegible] बाहादूर मवसुफाचे मर्जी
चाकरी लुजामा [illegible] पलटणाचे दरमा
ते [illegible] बास्त व ठेविली [illegible] बोलवा असा अड-
हा देण्याची अडचण व परगुती फौज याचा खर्चाचा बोलवा असा अड-
चणीचा प्रकार दिवसोंदिवस आला तशांत हुसंगाबादेचा किल्ला अंग्रेजांनीं
कोठी वगैरे हे वण्यास मागितला व हाशील माफीची ही नुकसानी अशी
चहूंपक्षीं पलटणाची अडचण व याजकडील बोलण्या चालण्याची आंच त्या
गोष्टीची ही नसो सबब हे समजोन मनांतील मनांत खिन्नता मानूं लागले की,
ही गोष्ट चुकून जाती ये विषयीची तजवीज योजावी हे मनांत आणिले त-
थांत नारो सखाराम व नरसिंगराव बहुळ व केशवराव चंकदेश
वगैरे समाज त्यांत नारो सखाराम यांनी मनः कल्पित अकबरा ठि-
हून खिदे यांजकडील राज्य कारणाचे विचार चहुंकडी लही साधन
शिंद्यांचें छत्र असें पडतेच आपासाहेबास समजावीत असावे त्यांही
गोष्टी आपासाहेबास रुजवात चालल्या नागो विनायक यांनी खंडो गोविंद
पुण्यास आपले तर्फेने पंत प्रधान यांजकडे स संधान लावून ठेविले
होते ते पुण्याहून नागपुरास तेलंगखेडीचे मुक्कामी आले आपासाहेबा
चीं भेट करविली. पुण्याकडील प्रकार ओ समजाविला त्यांतील कारण

(12A)

(12B)
22

(12C)

Joint project of the Rajawade Sanshodhan Mandal, Dhule and the Yashwantrao Chavan Pratishthan, Mumbai.

हें वकीं, अंग्रेज बाहादूर यांचा स्नेह आपले हातें पंडितजीचे शिष्यानें औ-
न यासोबतीनीं पुण्याहून अलफिष्टन साहेब याचे शिष्यानें पंतप्रधान
13 यास कडून सेनासाहेबाचे पदाची पालकीही वस्त्रें आणावीं हा संक-
ल्प नागो त्रिंबक यांचे मनांतील ही गोष्ट आपले हातानें करून दौलतीचा
कारभार दिवसों दिवस अधिक करून धारवावा व त्याच रीतीनें आपले
आंगी सर्वां ध्यक्षता ही आणिली रामचंद्र वैद्य व वामनभट हे मशार निल्हे
यीं आह्माकारे प्रेम देऊन अंतरंगी आपासाहेबांकडून मनमानेल ते
23 यासकार करवीत असाले त्याजवर नागो त्रिंबक यांणीं स्नेहाशीं दयास
ख्याल करवीत असाले त्याजवर नागो त्रिंबक पुण्यास यशोवनमाही रत्याचे सां-
आपासाहेबांकडून पालखी देऊन पुण्यास सगळे. शितावरडी वेगा-
नीत त्या प्रमाणें देऊन रवानगी केली ते तिकडे सगेले. शितावरडीचे गा-
ज्या येण्यांत नागो त्रिंबक यांणीं आपले त्याही श्रीधर जयकृष्ण यांशीं नेमू-
वनुन भ्रीगिरी ही त्याज कडून चालविली असा क्रम नागो त्रिंबक यांचा
चालला नव विंगराव बल्लाळ व नारायण सखाराम रामचंद्र वाघ यांणीं
13A आपले आंगी विचार केला कीं, आपासाहेब आपलेतर्फीं लागून पंडित व ना-
गो त्रिंबक यास [illegible] होय असा प्रकार कोण्ह ही तऱ्हेनें करावा. आपास
हे वास नि [illegible] समजाविले कीं, अंग्रेज बाहादूर याशीं आपण स्नेह के-
ला परंतु यांतून आप [illegible] दौलती [illegible] आपण पगडीबंद विंदे
होळकर पंतप्रधान [illegible] यांचे पारपत्य करणें अगाध. ना-
हीं नागो त्रिंबक व ना [illegible] रितां तडजोड करून त्यांशीं स्नेह करू
नयाचा नाहीं. त्यांणी [illegible] ऐवजदेण्यास किती अडचण. हा-
न पडणेंच आहे कीं. [illegible] कसा करावयाचा विचार आपण न पा
ल दिवसों दिवस [illegible] असा ठेंकुरपणा बा वि
हाचा हें आपासाहेब [illegible] धरून करावें व हें ही समजावि
चार आंगी. त्यांनी [illegible] एवढा स्नेह असता अंग्रेजांनीं गंगाधर शा-
13B स्त्री गाईकवाड कडील यांचा पूर्व पक्ष केला. गाईकवाड सरदार पेशव्यांचे
स्त्री गाईकवाड कडील यांचा पूर्व पक्ष केला. गाईकवाड सरदार पेशव्यांचे
पदरचे माहीं त्यासें यांचे बोलणें ओढू लागले ते बाजीराव पंतप्रधान यांचे
पदरचे माहीं त्यासें यांचे बोलणें ओढू लागले तेव्हा त्र्यंबकजी
चित्तांत येऊन आले गंगाधर शास्त्री या वा [illegible] आणिली आणि आग्रह
डेंगळे पंतप्रधानाचे कोमांतील यांजवर अंग्रेजांनी आणिली आणि आग्रह
24 करून त्रिंबकजीस धरून नेऊन ठाण्यांतील अंजिर्‍यांत ठेविले त्याजला
करून त्रिंबकजीस धरून नेऊन त्यांणी अमाप केला त्याचे पंतप्रधानांनीं स्
ईश्वरानें मार्ग देऊन सुटले. त्यांणी अमाप केला त्याचे पंतप्रधानांनीं स्
ईश्वरानें मार्ग देऊन सुटले हे दोन्ही सरदारहा-
रव पंतप्रधानांची संधानें विंदे होळकर यांजकडेस हे दोन्ही सरदारहा-
त्रिवर्गांचा एक विचार आपण आपले सरस बाजीस अंग्रेजांशीं होती केली
असतां आपल्यास त्यांत कडील इतक्या अडचणी आतांच दिसत आहेत्या ले
व्हापुढें कायदा काम होणार. अग्रेज आपल्यांत शिरले त्याचे परि कोण्हाचा
परिणाम लागला आहे. जरचतो हैदराबाद वगैरे दृष्टांत देऊन आपासा-
हेबाचें पोट भरलें आणि बोलले कीं बाजीराव यांशीं आपण संधान क-
रावे म्हणजे सर्व गाठोडें एक जाहलें असे नाना प्रकार भासवून आपा

Joint project of the Rajawade Sanshodhan Mandal, Dhule and the Yashwantrao Chavan Pratishthan, Mumbai.

(15)
साहेबांशी बुद्धी फिरविली. बाहेर गुबार दिसूं दिल्हा नाहीं योगानें नारायण पंडि-
त यांस मसलतींतून गाळून बाहेरंगी दरबारचें येणें असे तऱ्हेनें अलग के-
ले व नागो त्रिंबक यांजवर एकादा दोष ठेऊन त्यांजकडील स्वामी द्यावी हें रा-
हून चंद्रपूर आदिकरून ऐवजाच्या रकमा यांचे हातानें मनास येईल तत-
(15) श आल्या त्याचा हिशोब समजून घ्यावा हें नमूद करून आपासाहेबांकडून
नागो त्रिंबकाविशीं विकृती आणविली व त्यांचे शरीर संबंधी रावजी परशराम
यांजवर आरोप ठेऊन गर्दी करून त्याचें घर लुटून त्यांजला चंद्रपुरास कैदेंत
पाठविलें. नरसिंगराव बल्लाळ यांचे पदरचे नारो सखाराम असतां नरसिंगरा-
व बल्लाळ यांजलाही त्यांणी गाळून रामचंद्र बाघव आपण एकचित होऊन
असे विचारें करणेंस आरंभ केला. अंग्रेजाचे वागणु-
आपासाहेबांकडून रामचंद्र वाघ व सदाजी नागो त्रिंबक यांचे अं-
कीत पंडितजी महरूफ होऊन रामचंद्र वाघ व सदाजी नागो त्रिंबक यांचे अं-
र्गी मान पतीराज कारणी विचार त्यास राजकारणाचा प्रकार तैसा केला व
पोमत्याचें कामकाज महमद पीरदम आलीखान यांशीं आपासाहेबांनी प्रेम-
दाखवून चाली लाविलें यानें आंगी कर्तव्य तेणें करून चाली लावलें नागो त्रि-
बक यांणी स्वाविषयी ... नागपुरास बुधवारी बागेंत केला-
आपासाहेबांशी पोसल्या ... रुपये ... यास दिल्हे. मग आल्या
(15A) नंतर वामन भट ... आपासाहेबांकडून ... झाली विशीं नागो-
त्रिंबक यांशीं ... मजकूर लिहे रामचंद्र वाघ यांचे
मालुश्री कडे सखावून ... एकजीव एकप्राण अ-
सतां नारो सखाराम ... विशीं ... अनेक प्रकार समजा-
... असके प्रयोगें करून रुप-
वून स्वाधीन करून ... असल्या रकमी रोखबस्त हिशोब या कामा-
या खर्च झाला ... मजकूर केला नाहीं तेव्हां रामचंद्र वाघाचें
चालम आकरून ... नागो त्रिंबक यांणी आपासाहे-
बांचे ध्यानात पाडोन त्यांचे ... व नारो सखाराम व रामचंद्र वाघ
(15B) आहेत ... सांगीतले पेकन वाढीता बंद करणें राज्यकारण
बाहेरंगी नारो त्रिंबक यांची ... करण्यास नारो स-
खाराम नागो त्रिंबक यांणी या उभयतांचे समजांत राहून आंतून अंग्रेज
बहादुराचा द्रोह जो केला होता तो आपला बाहेर असावा यास्तव वर्तमा-
न आपासाहेबांचे चालीचें सांगावें व अंग्रेज बाहादूर यांणी बातम्या द्वारें नाग-
पूर व पुणें आदिकरून येथील ऐकून आपासाहेबांकडेस होत्याचें सांगोन पा-
ठविलें कीं, तुम्ही दोस्त असें आम्ही ऐकितों हे करतें तेव्हां परिमार्जन करून
उत्तरें आपासाहेबी करावी नागो त्रिंबक यांणी आंतील विचार खंडोजी
बिंद पुण्यास पाठविले होते त्यांणीं तेथें अलकिशन सावे व यांचे साधन
26 ठेऊन बाजीराव पंतप्रधान यांशीं हा मजकुराचा विचार खंडोजी कुंवर यांचे
(15C) द्वारें ठेविला. त्याची पत्रें गुप्त यांनी व उत्तरें येथून माधवराव नीलकंठ
यांजकडून लिहवावीं. पंतप्रधान यांणी तेही दोरा ठेविला व नारो स-
खाराम यांणी हा संचार केला होता तेही संधान ठेविलें असा तेथील
हा प्रकार. चालवटी व नागो त्रिंबक यांचीही चाल द्वारमोस असा सारा

(15)

प्रकार आपासाहेबांकडील चाकरीत जीचा अंग्रेज साहेबांस गजों लाग-
ला परंतु त्यांणी आपलेकडून कोठें काहीं दिसू दिलें नाहीं. सजेली
रुपया आदाशी आपले हवेलीचा बंदोबस्त आबाचा घेऊन होते सांजवर
15 आपासाहेबांचा जागंनचाळे तेव्हां नागोचिंबक न मरूं मद्द थोड अहली यांशी
दादाकडेस बोलावयास पाहून प्रेमाची बोलणी बोलून इमान प्रमाण गंगा-
जळ उचलून दिल्हें परंतु हे करणें कुचिम इनाम दिसलें याजवरून त्यां-
णी आपले मनांत सोय घेऊन उत्तरें प्रतिउत्तरें करणें नीं केलीं न इया-
णी आपले मनात सोय घेऊन किती दिवस वाचे आपण
नी विचार केलीं; असे जर आगीत आरवथी किती दिवस यावे आपण
मोठा आसरा संपादन करणें शिवाय उपयोग नाही. आपला धनी आबासा
हेब आहेच. कार भार कोणही करो. याविचाराने आपले हवेलीहून निघोन
नागोचिंबक याचे घराजवळ रघुनाथ विश्वनाथ याचे घरीं बेऊन राहिले
तेथून नागोचिंबक यांशी बोलणें बोलत गेले व त्यांणीही खातर जमा करून
15A ठेविले. असें असतां आपासाहेबांनी दादावर हवेलीचे आसपास चौक्या
पाहारे बसवून आपलें आयुस नाहीं याउ देऊन येच होतचार रोकेस
देण्या फटका ही करून पाहिला परंतु कांहु याजलीं व नागोचिंबक यांचे
गोळे वाबून चुकले सबब प्रकार निघून आपल्या प्रयत्न करणें तो करून पा-
हिला. कांहीं कावळ नाही हा इरादा पंडितजीक
देश कुम सर्व न पो ती करून कि तर जेकीन साहेब
तयार याजकडेस ... चे संधान जाविले तिकडून ही खात
जमा करून ... जीमन बुतीचे व प्राणाचे रक्षक,
आपलेजवळ करून ... आपासाहेबांस दुरुस्ती सांगणार
चे कल्याने ... करणें ते करीत असावे. नारायण ये-
शवंत माजी ... दिवशी याचे घरीं आणून
15B पाहारा घेऊन बंदोबस्त ठेविले ... नामा तमादा मधून नागोचिं-
बक व गैरे कारभारी ... याचे उत्तर तो आपणच धरणार हजर. शेव
ही पंडितजीचे विचाराने ... मध्यें राहणार पेठेत ऐनजत
त दिल्हा हें आपासाहेबांस वर्तमान समजलें मनांत तो चिडली चाल-
णाऱ्यांनी घातले परंतु काहीचे असंगारख नारायण येशवंत उपयोगी पडले
वानकुळें जिवानाही आयोगानें एवजास कवणदा होऊं देऊन ये. नारो-
स चाराजा याचे मनांत कतें ही करून नारायण येशवंत याणी चालवा
वें याजवरून आपासाहेबांस गैरवाका समजावून चंद्रपुरास नारायण
ण येशवंत यास लावून कैदेंत ठेविलें त्याजवर सन १२२६ चे सालीं ये-
शुनो विंद यांणी खंडोमुकुंद आनंदपंत प्रधानाकडून घेऊन नागपुरा
स येऊन आपासाहेबांची भेट नागोचिंबक यांणी करवून तिकडील प्र-
15C कार समजावून खंडोमुकुंद याजवर लोभ केला. तेही चार दिवस
नागपुरीं होते खंडोमुकुंद आपले घरास वराडांत वादणांचास निरोप
घेऊन गेले नागोचिंबक यांणी आपले मनांत काहीं अंदेशा करावा
यांस आमचे हातानें अवलगोष्ट कोणती करणें कापकरितों यांतून

"Joint project of the Rajawade Sanshodhan Mandal, Dhule and the Yashwantrao Chavan Pratisthan, Mumbai."

दोस्तीचे मनांत काम येईल हा अंदेशा मामुख्यांत नाहीं त्याची तारीफ का-
प-आयाहावी पंतप्रधान यांजकडे गेल्यास प्रकरणाकरून पोटांत अं-
गेज बाहादुरानें मैत्र्य येऊन आंतील बस्तानें बिघडण्याचा नक्षा मनां
(16) त धरून जमीयत गोरखले याजकडून करवून सिंदे होळकर यांजकडेस
लिखावट सुरू करून भोंसल्याचें संधान उभयतां सरदारांचे संधानाचे
द्वारें मेळण केली समदुःख विचार तशांत खंडोगोविंद नागपुराहून ना-
गोत्रिंबक यांणी मिस्तर जेकीन साहेब यांचीं सल्लाती मिस्तर अल्फिष्टन
साहेब बाहादूर याची सेनासाहेबीचे पदाची वस्त्रें पंतप्रधान यांजपासून
२८ देविण्याचें योगाची घेऊन रवाना केले. जेकीन साहेब बाहादूर यांणी
यांचे चालीचा प्रकार मनांत ठेऊन चकलीदिल्ही. आपले कडून दोस्तीत
तफावत दिसों दिल्ही नाहीं इकडेस आपासाहेब व रामचंद्र वाघ व नारा-
यण सखाराम वामनभट यांचा मनसबा ठरला कीं, गुण्याबा दादावर दगा
करावा व याकरव आपासाहेबांसही गत घाटास आण्याचीं मसलत दिल्ही. याची
(16A) मार्गे हे कृत्य करावें स[illegible] आपासाहेब [illegible] गत घाटास गेले तों हें वर्तमान बा-
तमीद्वारें मिस्तर जेकीन साहेबास समजलें [illegible] गुण्याबा दादा यांणीही आ-
पले कडून सावध [illegible] मनसुफा करून गुडेलक्ष्म-
णा नागो त्रिंबक यांजन [illegible] गुण्याबादादा तुमचे जवळ येऊन राहिले
आहेत त्यांज [illegible] असें जाल्यास येवि-
षयीं [illegible] इयाची [illegible] गोविशीं तुम्ही आपासाहेबांस
वृत्तीचा अबाब [illegible] रामचंद्र वाघ यांशीं व कार-
लिहून बंदोबस्त [illegible] खानगी आपासाहेबांकडे-
लें. यांणी व त्यांणीं मिळो [illegible] समागमें नारायण सखाराम होते त्यांणी हे
स ये विषयींचें इतल्यास आली [illegible] पर्वतीचे पोवीं सांगीतलें आणि रनाना
वर्तमान ऐकून [illegible] आपासाहेबींकरावी, गुण्याबादादावर आतां आ-
(16B) करून दिल्हे आणि मनांत विचार [illegible] दोराचा पक्ष बाबासाहेब हे राज-
पले तालेपटत नाहींतयाजविशीं [illegible] आपासाहेब हिंगन घाटावरून कु-
कारण पुढें बळावलें कसें करावें असें म्हणून आपासाहेब हिंगन घाटावरून कु-
च करून चंद्रपुरास गेले. नागपूर मुक्कामीं बाबासाहेब जुने हवेलीत त्याजपाशी
२८ बंदोबस्त चौकीपाऱ्याचा आपासाहेबांचा व मामलती बंदोबस्ताचे कामी महमद
शिद्दत्त अलीखान व कारपरदाज नागो त्रिंबक व रामचंद्र वाघ व [illegible] रतनभट
असे होते आपासाहेब चंद्रपुरास असता खानमशार निल्हेस पत्रें आली कीं,
महताप खान यांणी नागपुरास राहून त्याजला ताकीद करून यांणी आवें तेथ
भोंसले भोसल्याचे वळणांतील हें समजोन खान मशार निल्हेनी महताप खानास-
ताकीद करून काढून दिल्हे बाबासाहेब नागपूर मुक्कामीं धारीराने चांगले असत-
ता एकाएक सन १२२६ चे सालीं माघ शु॥ १५ मेस रात्रौ देहावसान पावले
हें वर्तमान हवेलींत मातुश्री बाकाबाई व पार्वतीबाई व वसौ॥ काशीबाई
(16C) उमसतां तेथून तशाच त्रिघोन नवे हवेलीत बाबासाहेबा जवळ येऊन पोच
ल्या तों त्यांचा विचार तसा पाहिला माधुरीकास पारच राहिला नाहीं सर्व
नेपुतलीसहित समाण आला. सर्वांनी आश्चर्य कीं हें एकाएक कसें जालें

Joint project of the Rajawade Sanshodhan Mandal, Dhule and the Yashwantrao Chavan Pratishthan, Mumbai.

(१७)

सायंसंगास गुडो लक्ष्मण ही आले होत काशीबाईनी सहगमनाचा विचार करून तया-
र जाल्या. बाबासाहेबांचें दहन बाबासाहेबाचे देवळाजवळ तेथेंच सौ॥ काशीबा-
ई सती निघाल्या हें वर्तमान आपासाहेबांस चंद्रपुरांस समजलें ते त्यांणी ऐकून

(१७) बाबासाहेबाचा बहुत शोक केला. तसेच निघोन आठों चांतच नागपुरास आले. बा-
बासाहेबांचे क्रियाकर्मांतर भोसल्याकडून करविलें. राजेश्री गुण्याबा दादा यांणी
बाबासाहेबांची असा विचार पाहून आपले ठिकाणीं योजिलें कीं, आतां येथें राहणें स
लाइतांहीं हें समजोन आपले जातीचे लोकांत हुशारी करून बंदोबस्त चिलावहो-
ता व आपासाहेबांकडील ही बाहेरून बंदोबस्त असतां शहाजवामर्द व असा प्रसं-
ग जाणोन एकदिवशीं दोन प्रहर रात्रीस आपले लोकां सहित कमरबंदी करून असे
घडेल तसें घडो अशा संकल्पानें राहिले मागावरून कल्याणीचे पोटीं आपले अमावा-
साहेत तयारीनें निघोन श्रीधर लक्ष्मण यांचे देवळाचे नकारखान्यावरून भंडार दरवा-
ज्यावरून पाय उतारेंच अयाचित बाबाचे घरास जाऊन तेथें दर्शन करून त्यांचे-
हेश्याचे देवळाजवळून बसापुरींत उतरून तेथून धोताबर्डीवर जेकीन सि-

७० ज्यावरून पाय उतारेंच अयाचित बाबाचे घरास जाऊन तेथून धोताबर्डीवर जेकीन सि-
हेश्याचे देवळाजवळून बसापुरीत उतरून तेथून शिपाई हलकारा माजबरोबर साहेबास स-
सार साहेब बाहादूर यांजकडे [illegible] देऊन आपणाजवळ ठेविले हें वर्तमा

(१७A) लुम लागोन पाठविले [illegible] साहेबांनीं [illegible] माणसांनीं समजाविलें कीं,
न आपासाहेबांनीं [illegible] साहेब लोकांनीं त्याची पास केली हे पो-
दादाची व आपला विचार असा [illegible] आपली दोस्ती आमचे
टांतवळेरून जेकीन साहे[illegible] आमचे स्वाधीन करावें हेंसा
घरांतील विचार असा [illegible] हें समजोन उत्तरें केली
[illegible] आप[illegible] यांची भेट घाहून परस्परें बोल-
हेब लोकांनी [illegible] निश्चय ठरून व रवा-
गुण्याबा दादा [illegible] यांचे पहाडावर बोलणें सुरू जालें पहुसंगा-
ण्याचे प्रकार घडून दादाची [illegible] यांचे पहाडावर देण्याचें पेंढारी वगैरे पार-
न ती करून दिल्ही. [illegible] समागम देण्याचें [illegible] यानकडून फौजेचा
बादेचा किल्ला पांच [illegible] नारो सखाराम यानकडून फौजेचा

(१७B) पत्याड दूर जालें आले व हो"ते [illegible] यांशीं त्या कामांत चालून रंगाती त-
जमाव नवीन केला. येशवंतराव दत्ताजी यांशीं त्या कामांत चालून नागपूरचे पाश्चिमेस उ-
त्यावर तो जमाव उतरविलाच होता व अंग्रेजाची फौज नागपूरचे पाश्चिमेस उ-
तरविली होती ती दाखविली. इकडे नारायण सखाराम यांणी आपासाहेबां-
स नानाप्रकारचे बुद्धिवाद करून शिंदे होळकर यांजकडील मनसुबी वर्तमानें
सांगावी कीं, अंग्रेज बाहादुरानें आप आपले ठिकाणास एक वेळ कबजा करू-
जे यील तेथें पुरवावे हाबेत पढ्या पंत प्रधान खुद्दां ठरला आपणांस अनु-
कूल जाला त्याचा संतोष याजला बहुत जाला अनुभव मान दिसाव याचा आं-
हे हें समजावून आपले हातचा जमाव अधिक व अंग्रेज साहेबाचे संपादि-

३९ पंडितजीन नागोजिंबक रे दोघे ही अलग केले व गुण्याबा दादा नरी त्यापक्षांस
धोरल्ले ते ही गेले. रामचंद्र वाघ आपली एकमीच आहेच. महमदशिद लांअ
लीखान केलेला पत्र वा बापूसाहेबाचे हातारवाली वागलेला व सतत आपा-

(१७C) सासाहेबाचे लोभांत व काम काज करून. हें पाहून माजला रवाली करावें
हे मंत्र योजिले. आणि रामचंद्र वाघ याजकडून आपासाहेबास समजावि-

Joint project of the Rajawade Sanshodhan Mandal, Dhule and the Yashwantrao Chavan Pratishthan, Mumbai.

(18) ९

लें. सादत अलीखान यानवर आपला लोभ आणि हे अंग्रेजांशीं संधान
घेऊन वर्तमान समजाविलें आणि आपणास तो मसलत मोडी करणें तेव्हां या-
18 गोष्टीचा बंदोबस्त करून राखा. नाहीं तर त्यास सुभेदार नाईक निंबाळकर
व बाळकृष्णपंत बाळाजी कुंजराचे पदरचा यांचें जाणें येणें श्रीमंत परडीस
त्यास विदित अली खानाचे यांचीं चें वर्तमान पंतांचे पुरवे ऐकावे तशांत
निंबाळकरांनीं व पंत मजकुरांनीं मनस्वी गोष्टी रामचंद्र वाघ व [illegible]
[illegible] करून त्यांचे लोभांत सारले यास्तव या उभयतांनी त्या उभय-
तांचें बोलणें व सांगणें प्रमाणयुक्त असें आपासाहेबांस भासावें हे समजोन
खानमशारनिल्हे व आपासाहेबांनीं अनास्था करून यांजला अंग्रेजास फौज
दाखवण्याचे निमित्तें फौजेंत नेऊन कैद केलें. त्याचे घरची चीजवस्त वगैरे लुटून आ-
णावी हा बेत परंतु याचे भाऊ बिरादर वगैरे सामान घरीं होता [illegible]
ताले पडले तेंहीं तेव्हां देण्याघेण्याचे मार्गावर तोड आली व खान मशारनिल्हे
मी बेकाबू जाणून आपले दुरमतीचा नचाव समजोन घरची चीजवस्त व घाणे
नें वगैरे आणोन देविले [illegible] सखाराम यांचे विद्यमाने गेले अशारीतीनें दि
18A दला अली खान यांचे ते [illegible] करून [illegible] काढून घरीं बसविलें पुढें राम
चंद्र वाघ नारो सखाराम आपासाहेबांजवळ [illegible] मसलत सुभेदार
नाईक निंबाळकर व बाळकृष्णपंत [illegible] यांचे बुद्धी या सुरु जाल्या
फौजेचा खरचा [illegible] अंग्रेजास मा[illegible]
फौजेचा खरचा आंगी [illegible] मोडतो हुकुम केली. शेवट फारमा
वज देणें यास्तव घरा[illegible] पाहिजे व
री यांणीं मसलत दिल्ही [illegible] ठाव्रूह करून याशी रुपया पाहिजे व
पुढें मसलत [illegible] राजयाचे तें या दौरा तीचे अन्न सर्वांनीं
खाल्लें आहे [illegible] चार रुपये देण्यास अनुकूल होवें
अशी योजना करून [illegible] नागदे सुरु केले.
मनमाने तसे उपरोधी [illegible] हारकारे गेले. पुण्या-
स खंडो गोविंद सेनासाहेबांचे [illegible] कारितां गेले होते त्यांणीं अल
18B [illegible] बोलाविले व [illegible]
फिकून साहेबांस चकाती [illegible] यांचे पिकणीचा एके विचार समजोन पंत
पंतप्रधान यांचा व आपासाहेबांचे [illegible] सेनासाहेबांचे पुत्र त्याचा तो काळ जाला हें स
प्रधानाचीं परसोजी भोंसले सेनासाहेबांचे पुत्र परंतु
समजोन त्याचें मोठी संतान नाहीं. आपासाहेब सेनाधुरंधराचे पुत्र परंतु
समजोन त्याचें मोठी संतान नाहीं. आपासाहेब अधिकारी जाणोन आपासाहेबांस सेनासाहेब
सेनासाहेबास [illegible] खंडो गोविंद यांचे स्वाधीन
चे सरदारी वस्त्रें व [illegible] व जवाहीर सरंजेत खंडो गोविंद यांचे स्वाधीन
केले ते मशारनिल्हे घेऊन नागपुरास आले. पंतप्रधान यांणीं विचार केला
की, निंबाळकर डेंगळे जमीयत साहित आले यांपसीं अंग्रेजांशीं लढाई होते
तो हलगरज होत नाहीं. जवामर्द आहे तथापि शिंदे होळकर भोंसले यांस
हा आपला एकमनसबा जाला. लढाई भागानगरीं सुरु होण्यांत तथा
नाहीं हे समजोन गोखले वगैरे जमाव पुण्यास होताच त्याची तयारी क-
18C रून अलफिझ्या साहेब बरोबरी असतां साभवर चालून जाऊन लढाई
जाली. अंग्रेज लोक हिंमतवान जवामर्द फर्मारत थोडक्याचा जमाव नव
33 हजार असतां आपल्यास सांभाळून बांधूची जागा पाहून मग बुतीने रा

" Joint project of the Rajawade Sanshodhan Mandal, Dhule and the Yashwantrao Chavan Pratishthan, Mumbai. "

हुन चहूंकडून पलटणें आपले कुमकेस बोलाविलीं. यारीतीनें तिकडेस बिघाड
जाहला हें वर्तमान जेकीनसाहेबास समजलें असतां त्यांणीं आपासाहेबांस
191 सांगोन पाठविलें कीं, पंतप्रधानांनीं ही गोष्ट फारच चुकून केली त्याचा बंदोबस्त
साहेबलोक थोडक्याच दिवसांत करितील. असें कळलें असतां इकडेस रव-
ळोगोविंद नागपुरास आप्पावर आपासाहेबाचे नजरेचे मुकत्यार कारभारी
यांणीं अर्वाड मसलत [struck] योजिलीच होती व पुण्याकडील ही वर्तमान समजलें-
व आपले ही वर्तमान पुण्यास समजावें याकरितां वस्त्रग्रहण करून पुढें जो
विचार करणें तो करावा असा सिद्धांत करून फौजेचा जमाव शुक्रवारपेठे-
चे मैदानांत डेरे देऊन उतरविला व आरब व लोक शितावर्डीचे पोटांत ठेवि-
ल्यानंतर सुमुहूर्त पाहून वस्त्रें घ्यावीं हा विचार करून कार्तीक वद्य सन
यासालीं जुने हवेलींत समारंभ करून जरीपटका उभा करून देवाचें दर्शन घेऊ १२३०
न कचेरींत वस्त्रें घेण्यास आले. सर्व मुत्सदी व मानकरी यांसहित दरबार आ-
ला व नरसिंगराव अकोलकर व वेंकटराव व्यंकटेश व आनंदराव आदेकर
192 न नागो त्रिंबक व रामचंद्र वाघ व नारो संताराम यांणीं जमाव करून वस्त्रें
घ्यावीं यासंधींत शितावर्डीवर जेकीनसाहेबास चिठ्ठी लिहून पाठ-
विली त्यांणीं जबाब लिहून पाठविला कीं, यावेळेस पंतप्रधान यांचा व आम-
चा बिघाड जाला. तुम्ही वस्त्रें घेऊं नये. आमचे मतें होत नाहीं हा जबाब ये-
ण्यापूर्वीच आपासाहेब यांनीं पंतप्रधानाकडील सेनासाहेबीचे पदाची वस्त्रें
घेतलीं आणि तसेंच देवाचें दर्शन घेऊन तीं वस्त्रें आं-
गावर घालून दुसरा पोशाक घेऊन आणि जरीपटक्या सुद्धां शुक्रवारपेठेस
जाऊन फौजेंत उतरले. आणि तेथें राहून लढाईचा नक्षा करण्या-
30 चा विचार करविला जेथील आपले जागा याचा विचार पाहिला कीं,
यांणीं आपलेसांगणें न ऐकतां आहेर वस्त्रें घेऊन राहिले. पंतप्रधा-
न यांचेबाजी करून यांचे पोटांत कृत्रिम आहे. हे दगा करितील याजवरून गुडो-
193 लक्ष्मण याजसमागमें आपासाहेबांकडेस सांगोन पाठविलें कीं, तुमची आमची
दोस्ती नशांत तुम्ही फौजजमाव करून आमचीं दोस्तींत उणें पाडूं पहातां हें ठी-
क नाहीं. बाजीराव पंतप्रधान यांशीं आमची बिघाड होऊन लढाई जाली यास्त-
व तुम्ही त्यांचे पक्षावर आरूढ न व्हावें थोडक्या रोजांत तुम्हास समजेल कीं, त्यांचे पारपत्य आ-
म्ही करणार. आकूनये थोडक्या रोजांत तुम्हास समजेल कीं, त्याचे पारपत्य आ-
ले आमची तुमची जशी दोस्ती जाली आहे तशीच असावी यांत तुमचें कल्याण
आहे. तुमचे चित्तांत दुसरा प्रकार असल्यास आम्हांस समजों द्यावें आम्ही वकी-
ल आहों येथून जाऊं. याजवर तुम्ही दग्याची गोष्ट कराल तर येविषयीं
बाब तुम्हीस करावा लागेल हे आपासाहेबीं ऐकून पाहुणेगिरी रवा तरजमे
नीं बोलले आम्हास दोस्ती तोडावयाची नाहीं. आम्ही जेकीनसाहेबास थोर
ले भाऊ [struck] म्हणतों ते हां असें कसें घडेल. याजवरून गुडो लक्ष्मण
194 बोलले कीं, असें बोलण्यास आम्हासमागमें कोणी द्यावें. याजवरून नारायण पं-
डित व नारायण नागरे समागमें दिल्हे. याप्रमाणें कार्तीक वद्य रतीचे रोजीं
सायंकाळीं आले. गुडो लक्ष्मणा बरोबर उभयतां शितावर्डीवर गेले हे जाऊ-
न बोलत असतां एकीकडेस आर्ब शितावर्डीखालीं होते तेथें अंग्रेजांचा

Joint project of the Rajawade Sanshodhan Mandal, Dhule and the Yashwantrao Chavan Pratishthan, Mumbai.

मूळ प्रत पाहण्यासाठी संपर्क

इतिहासाचार्य वि.का. राजवाडे संशोधन मंडळ, धुळे
राजवाडे पथ, गल्ली नं. १, धुळे-४२४००१ (महाराष्ट्र)
दूरध्वनी क्रमांक (०२५६२) २३३८४८
Email ID : rajwademandaldhule@gmail.com